

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора політичних наук, професора Денисюк Світлани Георгіївни
на дисертацію Комарової Тетяни Геннадіївни
«Трансформації влади в інформаційну епоху»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук
за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки

Перед політичною теорією і практикою сьогодні постає завдання розробки питань, що розкривають зміст та перспективи розвитку влади в інформаційну епоху. Пріоритетне використання інформаційно-комунікативних технологій в усіх сферах суспільного життя, і в політичній зокрема, змінило та продовжує впливати на якість, динаміку, виклики, що визначають новий етап розвитку людства. У політичному контексті з особливою силою виявляються турбулентність, невизначеність, конфліктність, що має тенденцію до зростання. Це є проявом поєднання інформаційного та глобального виміру політичних процесів сучасності, яке принципово змінює наші уявлення та знання як про концептуальну організацію суспільної взаємодії, так і про окремі складові політичної реальності.

Динаміка розгортання змін та напруга викликів потребують відповідної наукової рефлексії щодо подолання загроз нової епохи. У політичному контексті велике занепокоєння викликають глобальна криза демократії, поширення популізму та антисистемної політики, радикалізму та екстремізму, новий формат мілітаризму. Цей стан нестабільності посилюється ще й тим, що деякі держави, окрім системних трансформацій суспільства, знову відкривають або навіть створюють свою цивілізаційну ідентичність (прикладом останнього є Україна).

Для українського суспільства розв'язання проблем, що породжені новою якістю життя, має принциповий характер, особливо у напрямку реалізації європейських цінностей та підвищення стандартів життя, що робить дисертаційне дослідження Т. Г. Комарової вельми актуальним.

У глобальному вимірі сьогодні на часі відновлення та відтворення стрижневих принципів демократії, подолання негативного викривлення її

сутності. Поширення неліберальних форм демократії, гібридизація політичних режимів, що доволі часто виявляє фасад-демократичні політичні інституції, за лаштунками яких криються патримоніальні політичні практики та змісти.

Багатоваріантність політичних порядків, що реалізуються завдяки можливостям інформаційної епохи стимулюють особливу увагу до теоретико-методологічних аспектів політичної науки. Суспільно-політичні процеси як у світі, так і в Україні, засвідчують колосальний розрив між цілями та можливостями здійснення реформування суспільства. Все це зумовлює потребу теоретичного осмислення проблеми трансформацій влади в інформаційну епоху. Існуючі наукові дослідження не вичерпали можливостей подальшої розробки широкого кола питань, пов'язаних з процесами політико-владних змін. Тому особливої уваги потребує дослідження змісту та перспектив політичної адаптації на підґрунті політико-комунікативного розуміння та втілення влади.

Наявні процеси трансформацій влади обумовлюють необхідність перегляду багатьох методологічних підходів у сфері політичної науки. Необхідним, насамперед, є: ретельний аналіз нових політичних реалій і процесів, що виникли останнім часом; глибоке професійне осмислення та оптимальне вирішення проблем функціонування політико-владної сфери, місця і ролі в ній аксіологічних смислів, нових форм політичної участі, ефективного політичного інжинірингу та підвищення можливостей адаптації під виклики інформаційної епохи.

Актуальності здійсненому дослідженню додає гібридна війна, що розв'язана проти України, важливою складовою якої є саме інформаційна війна, яка ведеться у площині епістемології, аксіологічних смислів, культурних кодів суспільств. Адже постає питання: на якому ціннісному та комунікативному підґрунті люди приймають рішення?

У вищезазначеному контексті дисертаційне дослідження Т. Г. Комарової є актуальним, в якому критично осмислюються проблеми трансформації влади в інформаційну епоху через вдосконалення наукового інструментарію.

Невирішені наукові проблеми і спонукали авторку обрати об'єктом дисертаційного дослідження владу в інформаційну епоху, предметом дисертаційного дослідження виступають трансформації влади в інформаційну епоху у політико-комунікативному контексті (с. 3 автореф., с. 41 дисертації).

Дисертаційну роботу Т. Г. Комарової виконано в межах науково-дослідницької теми кафедри політології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Реформування політичної системи України у глобальній та порівняльній перспективі» (№ 0119U102298).

Метою дисертаційного дослідження є розкриття базових складових трансформацій влади в інформаційну епоху та застосування їх щодо системної розробки концептуальних аспектів моделі політико-владної адаптації в Україні відповідно до умов сучасних викликів. Для досягнення цієї мети авторкою логічно сформульовано і вирішено комплекс завдань (с. 40-41).

Аналіз дисертаційного дослідження та публікацій Т. Комарової дозволяє зробити висновок про те, що вона отримала результати, що справедливо претендують на наукову новизну, яка полягає у тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням базових складових трансформацій влади в інформаційну епоху із застосуванням їх щодо системної розробки концептуальних аспектів моделі політико-владної адаптації в Україні відповідно до умов сучасних викликів.

Цінним у дисертації є запропоноване авторське розуміння дилеми технологічних та аксіологічних складових діяльності людини у політико-комунікативному контексті влади; системне осмислення викликів інформаційної епохи. Викликає підтримку розкриття взаємозв'язку техніко-технологічних, соціополітичних, соціокультурних змін у процесі становлення інформаційної цивілізації, що надає змогу прогнозування ключових трендів розвитку, а визначення витоків і сутності інформаційної якості суспільства дозволяє перейти до аналізу викликів і протиріч сучасності (с. 43-44).

Слушним є положення дисертації про те, що на новому етапі влада залежить від когнітивно-комунікативних, аксіологічних смислів та практик, які

не лише йдуть за владою, а й самі формують її нові конфігурації (с. 92). Авторка достатньо ґрунтовно доводить, що методологічний інструментарій комунікативного вимірювання влади дозволяє дослідити трансформації влади в інформаційну епоху через багатофакторний підхід, тому що комунікативне поле суспільної взаємодії є аналітичним підґрунтям для одночасного виявлення структурно-функціональних, соціокультурних, аксіологічних, когнітивних особливостей експлікації влади.

Особливу увагу привертає запропонований концептуальний підхід до визначення основних стратегій політичної адаптації та їхніх принципів як бази для аналізу стану та протиріч процесу трансформацій влади в інформаційну епоху (с. 77-78).

Авторка запропонувала релевантну типологію моделей політичної адаптації до викликів інформаційної епохи (другий розділ). Вагомим науковим доробком дисертантки є розширене визначення політичного інжинірингу як системи технік і технологій управління, яка у тактичному й стратегічному планах спрямована на креативно-ефективне суспільне проектування та конструювання (с. 383).

Слід зазначити, що інформаційна природа сучасного суспільства та вплив техніко-технологічних факторів на його розвиток посилюють важливість зв'язку технології та аксіології, розробки принципів інжинірингового інтервенціонізму у політичній сфері.

Науковий інтерес представляє авторська характеристика практики політико-владних трансформацій в Україні, яка значно доповнює розкриття дисфункцій та їх вплив на можливості створення умов для стабілізації на інформаційному етапі. Новизна авторського погляду на дисфункції є у інтерпретації їх через такі фактори, як висока динаміка інформаційно-комунікативних змін, зростання аксіологічної плюральності та невизначеності у площині правил гри, нарощування негативного потенціалу у середині аксіологічних смислів, що обирають спільноти в умовах зіткнення сил традиції та модернізації.

Зроблено обґрунтований висновок про те, що «соціополітичний дизайн суспільства передбачає певну конфігурацію основних параметрів суспільства, що стосуються не лише формальних принципів організації, а й характеру відносин між основними суб'єктами політичної взаємодії, певних правил гри, норм, ціннісних орієнтацій» (с. 340). Принциповим є висновок авторки стосовно специфіки політико-владних трансформацій в українському контексті: досягнення політико-владною сферою сталого функціонування (с. 295-296).

Дисертантка слушно зазначила, що набуття якісних характеристик політичної адаптації передбачає, з одного боку, актуалізацію для країн внутрішніх сил та потенціалу для модернізаційного прориву, врахування соціальних, соціополітичних, соціокультурних факторів розвитку, з іншого боку, людство має осмислити шляхи гармонізації світового розвитку, трансформації влади в інформаційну епоху потребують подолання елітарних, вузько корпоративних механізмів на користь консенсусних (с. 414).

Водночас проведений компаративний аналіз свідчить, що відставання суспільної свідомості та форм соціальної організації створюють умови для недемократичного та загрозливого для людства використання досягнень інформаційно-технологічного характеру. Важливим доробком автора є інтерпретація умов життя людини в інформаційну епоху в контексті трансформацій влади. Наприклад, розуміння свободи, визначення змісту соціального мутуалізму, як технології реалізації свободи людини, з'ясування форм та смислів ідентичностей в інформаційну епоху, принципів формування соціальних ієрархій та еліти, особливості «цифрового розриву» тощо.

У цьому контексті логічним є твердження, що управління суспільством включає формулювання цілей і завдань, що стоять перед країною, певну рівновагу між інтересами громадян та стратегічними завданнями, гармонізацію суспільної взаємодії, консолідовану ефективну владу. Для української моделі актуальним є подолання у площині добору аксіологічних смислів розпорошення розуміння демократії, конфліктів на підґрунті розходження ціннісних пріоритетів, формування засад загальнонаціонального порозуміння

стосовно основних цілей та цінностей розвитку із врахуванням специфіки інформаційної епохи. Політичні процедури, правила взаємодії: формальні та неформальні політичні інститути важливі для визначення вірогідності позитивних результатів трансформації у напрямку демократії (с. 301).

Викликає схвалення обрана методологічна база дослідження, що визначається комплексом методів та методологічних підходів, що дозволили авторці ретельно проаналізувати проблему трансформацій влади в інформаційну епоху та забезпечило обґрунтованість узагальнень.

Структура дисертації Т. Г. Комарової є логічною. Перший розділ дисертації розкриває специфіку феномену влади та її політичну експлікацію в інформаційну епоху (с. 54-134). Вірно в цілому зазначено, що влада з реальної площини фізичного та економічного примусу більшою мірою вдається до комунікативно-образного втілення, стає владою образів та комунікацій.

Авторський методологічний фрейм становить дослідження трансформацій влади через визначення боротьби суспільних культурних кодів та аксіологічних смислів. Обґрунтування можливості враховувати синергетичні настанови формування методологічного підґрунтя політичного аналізу феномена влади в інформаційну епоху доводиться авторкою через специфіку сучасного етапу розвитку: наявність інформаційного етапу суспільних трансформацій є наочною (с.12 автореф., с. 72 дисертації).

Звертається особлива увага на ситуацію підвищеної невизначеності та ризику, уточнює поняття невизначеності відносно трансформацій політико-владної сфери, згідно з яким у будь-який момент часу та у будь-якому просторовому континуумі існує висока вірогідність диверсифікації шляхів і моделей соціального життя.

У другому розділі надаються релевантні пропозиції щодо розкриття важливої тези роботи про поліваріантність моделей входження в інформаційну епоху (с. 135-204). Це здійснюється нею через визначення окремих моделей, які мають різні характеристики відносно шляхів та можливостей політичної адаптації. Специфікою конфліктної моделі авторка слушно вважає високий

ступінь суперечності смислових пріоритетів, наприклад, процес трансформації влади в Україні. Злам колишньої суспільної системи, що ґрунтувалася на тоталітарному розумінні політичної адаптації, супроводжувався запровадженням ліберальних цінностей у розбудову нової держави. Однак більш глибокі політико-культурні пласти не зазнали значних змін, що призвело до розчарування та соціальної фрустрації української громадськості. Це створило ситуацію у політико-владній сфері ціннісного вакууму та актуалізувало проблему пошуку нових ціннісних смислів (с. 198-199).

Доволі цікавою є диференціація поняттєвого змісту «тотальності» та «тоталітарності». Тотальність традиційних суспільств, набуває своє «alter-ego» у тоталітарності політичних режимів, тоталітарність реалізується як боротьба системного політико-державного примусу із людиною, яка саморефлексує через погляд на себе з боку. Тоталітаризм, таким чином, видається нам зворотним боком природного потягу людства до свободи (с. 177).

У третьому розділі на підґрунті аналізу існуючого наукового доробку у цьому векторі запропоновано методологічні позиції щодо розгляду трансформацій влади (с. 205-292). Авторка звертається до аналізу аксіологічного смислу свободи і справедливо визначає, що в епоху знань і інформації саме повернення до розуміння людини як творчої істоти, а не стандартизованого додатку до технічних засобів може зіграти вирішальну роль у наслідках знакових змагань між аксіологією та технологією діяльності людини. Нові технології створюють умови для амбівалентності існування людини у світі: з одного боку, стимулюють можливості для приватності та індивідуалізації, з іншого – постійно її заперечують; суперечності між позитивною і негативною свободами являють собою конкуренцію технік соціальної взаємодії (с. 210-211).

Нові технології створюють умови для політичної індивідуалізації інтересів, зростання ролі особистого вибору, підсилюються тенденції децентралізації та регіоналізації. У першу чергу, йдеться про задоволення інтересів громадян, індивідуальні зусилля взаємодії яких активно утворюють

нові осередки влади. Однак, наголошується на тому, що практична реалізація цих настанов багато в чому залежить саме від розуміння свободи. Трансформації влади пов'язані із розширенням можливостей громадян у доступі до інформації, люди отримують можливості самі розв'язувати питання без регулятивного втручання держави, тому що інтернет не лише пов'язує багатьох без часових і просторових обмежень, а й скорочує матеріальні витрати на поєднання спільних зусиль та організаційні потреби; змінюється зміст володіння з мети отримання прибутку на отримання визнання, індивідуального внеску у суспільні проєкти, тобто соціальний мутуалізм (с. 213).

Четвертий розділ достатньо ґрунтовно розкриває авторську експлікацію попередніх теоретичних та методологічних напрацювань щодо українського контексту (с. 293-392). Авторка, спираючись на концепцію О. Фісуна, доробки А. Лейпхарта, Г. Гейла (патрональне президентство), К. Крауча (постдемократія), розглянула ситуацію, що за умов відсутності ефективного політичного інжинірингу, політична свобода залишиться лише декоративним елементом фасад-демократії. Складові моделі політичної адаптації визначаються так: громадянське суспільство має бути захищене відповідними законами та незалежне від свавілля державної бюрократії; повноваження різноманітних організацій необхідно фіксувати у законодавстві так, щоб пересічні їх члени могли контролювати своїх політичних представників; суспільство повинно мати чіткі «правила гри», своєрідну формулу, за якої відносно гармонійно відбувались примирення, солідарність та опозиційність різних суспільно-репрезентативних інтересів; реалізація цієї вимоги означає послаблення диктату зверху, розвиток самоуправління при посиленні соціального зворотного зв'язку на всіх рівнях (с. 25 автореф., с. 315 дисертації). Слушно стверджується, що реперною точкою демократичного вибору є забезпечення взаємодії свободи й рівності, розуміння в суспільстві свободи як справедливості.

Практична значимість та застосування результатів виконаного Т. Г. Комаровою дослідження можуть бути використані в роботі органів

державного управління, законодавчої влади, політиками, які зацікавлені у перспективах політичної стабілізації. Текст і висновки дисертації можуть бути використані для підготовки узагальнюючих праць з теорії та історії політичної науки, при підготовці навчальних видань, курсів та спецкурсів у вищих навчальних закладах, насамперед, для студентів-політологів.

У цілому, як за структурою, так і виконанням, дисертаційне дослідження Т. Г. Комарової характеризується ґрунтовністю та виваженістю, що матиме важливе значення як для подальшого теоретичного осмислення проблем у галузі політичної науки, так і в царині практичного застосування його напрацювань. Дисертантка продемонструвала ерудицію, професіоналізм у розробці та втіленні стратегії дослідження.

Основні положення роботи пройшли якісну наукову та практичну апробацію й відбиті у публікаціях автора. Авторкою опубліковано 49 наукових праць, серед яких: 1 – одноосібна монографія; 26 – публікацій у наукових фахових виданнях України, 3 з яких представлені у міжнародних наукометричних базах даних; 4 – наукові праці в зарубіжних спеціалізованих виданнях (з них 2 статті – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних); 10 – публікації апробаційного характеру; 8 – наукових праць, які додатково відображають наукові результати дисертації. В опублікованих працях висвітлені основні наукові положення дисертації, що мають наукову новизну. Всі результати отримано автором особисто.

Автореферат відображає основні положення дисертаційного дослідження. Оформлення дисертації й автореферату здійснено з дотриманням відповідних вимог до такого роду робіт.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, слід зробити деякі зауваження й побажання.

По-перше, авторка визначає, що термін «електронна демократія» характеризує саме технічні аспекти взаємодії між громадянами, структурами громадянського суспільства та інститутами влади. Е-демократія проявляється у застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій в електоральному

процесі аж до проведення електронних референдумів, забезпеченні доступу до інформації та консультуванні населення (с. 100). На мою думку, звернення до більш докладного аналізу потенціалу електронної демократії щодо трансформації комунікації у системі «влада-громадяни» додало б евристичної цінності роботі.

По-друге, у дисертації використовуються поняття: «цифрова демократія», «кібер-демократія», віртуальна демократія. Розкривається специфіка реалізації демократії в інформаційну епоху у цих вимірах. Постає питання: які критерії ефективності цифрової демократії щодо трансформації владних відносин? Як побажання, слід було б сформулювати авторське визначення цих понять.

По-третє, як впливають сучасні політичні технології лобіювання (такі як астротурфінг, краудсорсинг, хештег-політика, фандрейзинг) на процеси формування сучасних аксіологічних смислів політичної участі?

По-четверте, яку модель трансформації влади в інформаційну епоху можна вважати оптимальною для сучасного українського суспільства?

По-п'яте, процеси трансформацій влади в інформаційну епоху мають амбівалентні наслідки для суспільного та політичного розвитку. Процеси де-демократизації, демонтажу, певною мірою, здобутків соціальної держави, які проаналізовані у дисертаційному дослідженні, корелюються із процесами де-індустріалізації. Це викликано впливом новітніх технологій і має «відкриті можливості» для реалізації різного типу сценаріїв розвитку політичного та соціального впорядкування. Проте аспект впливу де-індустріалізації, як прояв системного формату трансформацій влади в інформаційну епоху у порівнянні із іншими складовими, не знайшов достатнього відображення у дисертації.

Висловлені зауваження й побажання, що стосуються як деяких положень тексту дисертації, так і питань, які упущені в роботі чи недостатньо обґрунтовані, не зменшують значимості роботи дисертантки і не впливають на загальну високу оцінку її дисертаційного дослідження.

Дисертація Т. Г. Комарової є самостійним, завершеним та оригінальним дослідженням, яке демонструє наукову зрілість і теоретико-методологічну

підготовленість її авторки. Дослідження Т. Г. Комарової відповідає паспорту спеціальності 23.00.01 – теорія та історія політичної науки, затвердженого Постановою Президії ВАК України № 99-06/6 від 02.07.2008 року. Висновки до розділів і загальні висновки дисертації є достатньо обґрунтованими, а пропозиції мають практичну значущість (с. 25-32 автореф., с. 393-417 дис.).

Тема дисертації є актуальною як з теоретичної, так і прикладної точок зору, її структура добре продумана, матеріал викладений логічно й послідовно. Отримані в роботі наукові результати в сукупності розв'язують важливу наукову проблему концептуалізації трансформацій влади в інформаційну епоху. Представлена до захисту дисертація Т. Г. Комарової «Трансформації влади в інформаційну епоху» містить раніше не захищені наукові положення, отримані автором нові науковообґрунтовані результати у галузі політичної науки.

Текст автореферату відповідає змісту дисертації та відображає головні положення дослідження. Дисертація та автореферат відповідають вимогам п. 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 року, а їх авторка Комарова Тетяна Геннадіївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки.

Офіційний опонент –

доктор політичних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи
і соціальних комунікацій, професор
кафедри суспільно-політичних наук
Вінницького національного
технічного університету

[Signature]
С. Г. Денисюк

Підпис *[Signature]*
ПОСВІДЧУЮ
канцелярією *[Signature]*

підпис набійшов 16.12.2020
вчений секретар спеціалізованої
ради Дбч-051.22
Мельничко В.О.